

Третьякова Т.А., доцент кафедри загально правових дисциплін
Навчально-науковий інститут права та психології

Джу́жа А.О., доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Інституту кримінально-виконавчої служби, кандидат юридичних наук

ЗАПОБІГАННЯ МАРГІНАЛЬНИМ ЯВИЩАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ З ЮВЕНАЛЬНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

У сучасних умовах немає завдання більш важливою, ніж збереження підростаючого покоління. Можливості здійснення практичних кроків у даному напрямку задаються тією об'єктивною ситуацією, яка склалася в Україні в останні роки.

Злочинність неповнолітніх сьогодні стала носити більш небезпечний для суспільства характер, ніж за всі минулі періоди існування держави. Результати кримінологічних досліджень свідчать про глибокі провали в соціальній політиці і виховно - профілактичній роботі з неповнолітніми. Явища соціальної деформації проникли в усі сфери суспільного життя. В значній мірі вони обумовлені недостатньою ефективністю системи виховного впливу на осіб, не пристосованих до суспільного середовища.

Попередження маргінальних (фонових) негативних соціальних явищ в молодіжному середовищі слід розглядати як ранній етап, спосіб профілактики ювенальної злочинності. Маргінальний (від лат. та^о - край, межа) - знаходиться на межі двох середовищ; людина опинилася за своїм становищем поза певного соціального прошарку (маргінальна особистість, маргінал). Фонові - негативні соціальні явища, пов'язані зі злочинністю, такі як пияцтво, алкоголізм, наркоманія, бродяжництво, проституція.

Соціально-економічні та політичні перетворення на Україні потягли за собою зниження рівня життя значної частини населення, зміну звичного укладу життя і морально-ціннісних

орієнтацій, погіршення психологічного клімату в сім'ї і ослаблення її виховних можливостей, посилення агресії по відношенню до дітей. Саме ці фактори є причинами, які зумовлюють зростання соціального сирітства та бездоглядності дітей, розширення середовища маргінальної молоді. Разом з тим, суспільство виявилось не готовим до протидії масового зубожіння людей, викиданню найбільш дезадаптованих громадян з соціуму, особливо з числа дітей і підлітків. Асоціальна поведінка підлітків-маргіналів є криміногенним фактором і живильною базою для розвитку загальної злочинності.

Суспільство своїми проявами агресії, не бажанням допомогти та зрозуміти підростаюче покоління запускає процес перетворення їх на злочинців та запускає механізм розвитку злочинності в цілому.

Злочинність зазначеної категорії осіб має не тільки загальні риси, що відносяться як до злочинності неповнолітніх, так і до злочинності в цілому, але й свої особливості, внаслідок чого підлітки-маргінали потребують і в особливих заходах профілактичного впливу. Як показує практика, прийняті заходи в області адміністративних, силових і репресивних методів боротьби з цим асоціальним, криміногенним явищем зазвичай виявляються безрезультатними. Система освіти та охорони здоров'я, наукові установи у зв'язку з вкрай мізерним фінансуванням, відсутністю спеціальних кадрів, нерозвиненими мережею і матеріально-технічною базою закладів не змогли швидко розробити і впровадити методи та засоби профілактики, діагностики лікування та реабілітації дітей і підлітків з маргінального середовища.

В узагальненому варіанті можна розглядати загальні, спеціальні та індивідуальні профілактичні заходи впливу на важких дітей. До загальних заходів ми можемо віднести:

- створення матеріальної бази для підвищення життєвого рівня населення, зміцнення інституту сім'ї, зниження безробіття;
- організація дозвілля дітей та підлітків за державної та приватної підтримки, розвиток спорту;

- здійснення контролю за поведінкою неповнолітніх у місцях масового відпочинку, за дотриманням правил реалізації спиртних напоїв та тютюнових виробів, заборони на їх продаж підліткам;

- морально-правове виховання неповнолітніх [1], читання циклу лекцій, бесід в правових клубах, кінотеатрах, молодіжних аудиторіях за участю фахівців (юристів, психологів, соціологів);

- проведення у всіх навчальних закладах диспансеризації учнів і студентів з метою раннього виявлення хронічних захворювань на ґрунті вживання спиртних напоїв, наркотиків;

- розробка форм контролю за використанням Інтернету дітьми та підлітками;

- вдосконалення роботи правоохоронних органів, підвищення їх ролі з виявлення дорослих осіб, які схилиють неповнолітніх до вживання наркотиків і спиртних напоїв, заняття бродяжництвом, жебрацтвом, проституцією, утримують притони.

До спеціально-кримінологічних заходів відноситься розробка комплексних цільових програм з профілактики правопорушень і бездоглядності неповнолітніх, де ставляться конкретні завдання, визначаються терміни і виконавці, виділяються ресурси. Серед заходів слід виділити:

- цільові програми «Канікули», «Ні наркотикам», «Відпочинок у літку»;

- створення і зміцнення матеріальної бази за місцем проживання;

- організацію відпочинку дітей та підлітків у літку;

- цільові рейди «Двір», «Парк», «Вокзал», «Безпритульник» [2];

- уведення за рахунок коштів місцевого бюджету штатних працівників комісій у справах неповнолітніх і захисту їх прав, шкільних інспекторів у справах неповнолітніх та інших.

Пропонується не тільки використання бюджетних коштів, а й створення спеціалізованих фондів за рахунок пожертвувань спонсорів (представників бізнесу, церкви, військових структур).

У спеціальному запобіганні злочинності кримінолог відіграє активну роль:

- він готує результати досліджень, які служать базою для розробки цільових програм;
- пропонує конкретні напрямки зниження криміногенності і віктимності відповідних суб'єктів, об'єктів, сфер діяльності;
- бере участь у розробці системи заходів, що реалізують ці напрями. А це і проведення кримінологічної експертизи проектів цільових спеціальних програм, що дасть можливість знизити криміногенний і віктимогенний потенціал певної групи або об'єкта без вдосконалення всього суспільства і т.п. [3; 4].

У спеціальному запобіганні злочинності виділяються наступні етапи: раннє та безпосереднє запобігання, попередження самодетермінації злочинності.

Спеціально-кримінологічні заходи мають конкретну спрямованість. Вони можуть здійснюватися в масштабах усієї країни або в регіонах, мати загальний або індивідуальний характер.

Індивідуальні заходи здійснюються на обласному та районному, тобто місцевому (муніципальному) рівні:

- поєднання виховних і примусових заходів щодо неповнолітніх правопорушників;
- виявлення та взяття на облік неповнолітніх, схильних до вчинення правопорушень, пов'язаних з ювенальною злочинністю;
- надання допомоги у влаштуванні на роботу чи навчання, при необхідності, організація лікування;
- організація індивідуальної роботи з постановою на облік: вивчення причин протиправної поведінки, сприяння у нормалізації відносин з батьками;
- відвідування підлітків у сім'ї, за місцем роботи чи навчання, запрошення для бесіди в державні установи;
- прийняття адміністративних заходів до батьків, які ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дітей.

Підводячи підсумки вищевказаного слід зазначити, що маргінальна практика [5; 6] і злочинність знаходяться в єдиному нерозривному зв'язку. Їх об'єднує правовий нігілізм, систематична протиправна діяльність, рух до більш небезпечних діянь. Зупинити цей рух можливо лише за активної участі

державних і суспільних інститутів, при розробці та здійсненні грамотної кримінально-правової, адміністративно-правової та кримінологічної політики.

Список використаних джерел

1. Тузов А. П. Мотивация противоправного поведения несовершеннолетних / Тузов А. П. - К. : Вища школа, 1982. - С. 15.

2. Ювенальный центр: первые шаги : [учеб. пособие]. - Воронеж : ВИ МВД, 2001. - С. 14.

3. Мерзлов А. А. Криминологическая характеристика и предупреждение преступлений, совершаемых сотрудниками службы криминальной милиции / Мерзлов А. А. - Омск., 1998. - С. 18.

4. Кримінологія : Особлива частина : [навч. посіб.] / Блага А. Б., Васильев А. А., Давиденко Л. М. та ін.; за заг. ред. О. М. Литвинова; наук. ред. О. М. Бандурка. - Х. : Золота миля, 2011.- С. 224-228.

6. Марилов С. В. Девиантное поведение несовершеннолетних: происхождение и профилактика : [учеб. пособие] / Марилов С. В. - Домодедово : ВИПК МВД, 2006. - С. 18.